

v naši historiografiji, prava knjiga za razmišljanje. Žal se je vanjo vrinilo kar preveč tiskovnih napak, pogrešam pa tudi registre, ki bi jo napravili še bolj funkcionalno.

Franc Rozman

Ivan Kreft, *Spori in spopadi v spominih in dokumentih*. Prva knjiga. Založba Obzorja, Maribor 1981, 487 strani.

Ivana Krefta poznamo kot slovenskega revolucionarja, ki je mnogo prispeval za uspešno delovanje KPJ oziroma KPS v Sloveniji. V prvi knjigi »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih«, ki je izšla ob štiridesetletnici Osvobodilne fronte slovenskega naroda, je predstavil Ivan Kreft svoje organizacijsko, agitacijsko in publicistično partijsko delovanje do napada sil osi in njihovih zaveznikov 6. aprila 1941 na Jugoslavijo. Vendar ne podaja njegova knjiga le podrobne slike o njegovem tovrstnem delovanju in njegovi življenjski poti. Predstavlja tudi Kreftove poglede na družbenopolitične razmere, v katerih je deloval, in opozarja na nekatere dogodke v zgodovini KPS, ki so bili doslej manj obravnavani.

»Spori in spopadi v spominih in dokumentih« so verjetno dokončni zapis Kreftovih spominov na svoje delovanje v predvojnem obdobju. Doslej je o svojem delovanju že večkrat seznanil slovensko javnost. Najprej je objavil leta 1954 »Spomine ljudskega agitatorja«. V prvem spominskem zapisu je spregovoril o svojem predvojnem partijskem delu, letih NOB in povojnem obdobju do resolucije Informbiroja. Leta 1969 je izšel v dopolnjeni in razširjeni izdaji Kreftov prvi spominski zapis z novim naslovom »Spomini«. V tej izdaji govori Kreft ravno tako kakor v prvi o predvojnem obdobju, letih NOB, ne zajema pa obdobja od konca druge svetovne vojne dalje.

Kreftovo ponovno spominjanje na svoje delovanje prikazujeta dve knjigi spominov, kateri je objavil z naslovom »Teh petdeset let«. Prvo leta 1974, drugo pa eno leto kasneje. Prva knjiga govori o Kreftovem delovanju v predvojnem obdobju in na nekaterih mestih dopolnjuje njegov zapis o tem delovanju v »Spominih«. Druga knjiga predstavlja tako glede na »Spomine ljudskega agitatorja«, kakor tudi na »Spomine« bolj razširjeno pripoved o letih NOB ter povojnem obdobju do spora z Informbirojem.

»Spomini ljudskega agitatorja«, »Spomini« ter prva knjiga spominov z naslovom »Teh petdeset let« tvorijo osnovo zadnjega Kreftovega memoarskega dela — »Spori in spopadi v spominih in dokumentih«. Besedilo na prvih 109 straneh iz »Spominov ljudskega agitatorja«, v katerem opiše Kreft svoje delovanje v predvojnem obdobju, se namreč ujema z besedilom, ki je razvrščeno v »Sporih in spopadih v spominih in dokumentih« med stranmi 54 in 484 ter zajema v seštevku 102 strani. Besedilo na prvih 183 straneh iz »Spominov«, v katerem opisuje Kreft svoje delovanje v istem obdobju, se ravno tako ujema z besedilom, ki je razvrščeno v »Sporih in spopadih v spominih in dokumentih« med stranmi 54 in 484, zajema pa skupno 168 strani. Besedilo prve knjige spominov »Teh petdeset let« (288 strani) pa se ujema z besedilom, ki je razvrščeno

v »Sporih in spopadih v spominih in dokumentih« med stranmi 13 in 484 ter zajema skupaj 216 strani.

Opozoriti moramo tudi, da je vključeno besedilo na prvih 109 straneh iz »Spominov ljudskega agitatorja« z drobnimi popravki v prvih 183 strani besedila »Spominov« ter prvih 183 strani besedila »Spominov« z neznatnimi spremembami v prvo knjigo spominov z naslovom »Teh petdeset let«. Primerjava »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih« z doslej najboljšežnejšim Kreftovim spominjanjem na predvojno obdobje tj. s prvo knjigo spominov z naslovom »Teh petdeset let« pokaže, da je vključil Kreft z neznatnimi spremembami celotno besedilo te knjige v »Spore in spopade v spominih in dokumentih«, pridal pa 271 strani novega besedila. Ostalih 216 strani je v različnem obsegu že vključenih v vsa prejšnja Kreftova memoarska dela.

Kljub temu predstavljajo »Spori in spopadi v spominih in dokumentih« zanimivo pričevanje o Kreftovi revolucionarni dejavnosti in dobi, katero opisuje. To omogoča predvsem novo besedilo, katerega je pridal Kreft svojim prejšnjim spominskim zapisom. Tako je bralec docela seznanjen z njegovo življenjsko potjo, njegovimi pogledi na mednarodno politično dogajanje in na delovanje KPJ oziroma KPS v predvojnem obdobju.

Kreft začenja »Spore in spopade v spominih in dokumentih« tako, da najprej spregovori o rodovniku svoje družine. Predstavi svojega prednika Jakoba Krefta, ki je bil izvoljen v revolucionarjem letu 1848 za prvega slovenskega poslanca v graški deželni zbor in se je tam odločno zavzemal za pravice slovenskega ljudstva. Omeni tudi njegovega vnuka, Leva Krefta, ki je v prvi svetovni vojni kot vojaški zdravnik v Ljubljani izpovedoval med slovenskimi vojaki protiavstrijsko mišljenje. Potem podrobno opisuje svoje otroštvo in osnovnošolska leta, katera je preživel v Vidmu ob Ščavnici. Prva zavestna doživetja so namreč vplivala na Kreftov poznejši razvoj. Spominja se revolucionarnega vrenja ob koncu prve svetovne vojne in odmeva prekmurske boljševiške revolucije v Ščavniški dolini. Kreft je že v otroški dobi izvedel tudi za oktobrsko revolucijo. O njej je pripovedoval mlajšim (tudi Kreftu) Martin Vuk, ko se je vrnil iz ruskega ujetništva. Martin Vuk je bil bratranec Ivana Vuka, revolucionarja v času med obema vojnama. V oktobrski revoluciji se je boril na strani boljševikov in je večkrat pripovedoval, kaj vse je doživel v revoluciji. Ko govori Kreft o svojih najzgodnejših letih, tudi pojasni, da ga v komunistično gibanje ni pripeljala socialna nuja, marveč spoznanje, da je kapitalistična družba krivična ne samo do delavskega razreda, katerega usodo je sprva poznal samo iz knjig, temveč tudi do njegovih sovrstnikov iz viničarskih družin, ki so prihajali v šolo lačni, bosí in oblečeni v ponošene darovane ali podedovane obleke.

Kreft nato pripoveduje o dijaških letih v Mariboru. Bil je dijak v prvi slovenski vzporednici tamkajšnje realke. Kot dijak je sodeloval pri Sokolu in izdajanju literarnega glasila »Prelom«. Bil je tudi član mariborskega srednješolskega društva »Napredek«, kjer so člani širili med liberalno mladino napredne ideje in literaturo. Tako literaturo je pošiljal Ivanu Kreftu njegov brat Bratko, ki je takrat študiral na Dunaju. Najpomembnejše dejanje v Kreftovih dijaških letih pa je bila organizacija stavke srednješolcev v Mariboru 16. marca 1925 proti reakcionarnemu Pašić — Pribičevićevemu režimu.

Solanje je nadaljeval Kreft na elektrostrojnem oddelku ljubljanske univerze. V Ljubljani je pričel delovati v klubu študentov marksistov. Bil je tudi član

jugoslovanskega akademskega društva »Triglav«, ki je opustilo v letih 1925 do 1927 svojo liberalno tradicijo in se vključilo v napredno mladinsko gibanje.

V študijskih letih je pričel Kreft partijsko delovati (v KPJ je bil sprejet leta 1927). Tako je že kot komunist odšel v študijskem letu 1927/28 v Gradec, da bi se strokovno izpopolnil. V Gradcu je deloval v socialistični študentovski organizaciji. Kot gost pa se je udeležil tudi kongresa socialistične mladinske internacionale, ki je bil poleti leta 1929 na Dunaju. Njegovo partijsko delovanje je bilo v Gradcu omejeno na študente in na pomoč pri prenašanju ilegalne partijske literature v Jugoslavijo. Iz Gradca je odšel v Dresden, kjer je bil vpisan na tehnični visoki šoli. V Dresdenu se je zbiral pri njem marksistični izobraževalni krožek. Sestavljali so ga ljudje različnih poklicev, predvsem pa umetniki, ki so bili pred Hitlerjevim prihodom na oblast v Nemčiji večinoma levičarsko usmerjeni.

Bivanje v Dresdenu je moral prekiniti, da je odslužil med avgustom 1931 in aprilom 1932 vojni rok v Sarajevu. Po odslužitvi vojnega roka se je maja 1932 vrnil v Dresden. Marca 1933 je bil v Dresdenu aretiran, ker je bila razkrita njegova zveza z Dušanom Kermavnerjem, proti kateremu je bil tedaj proces v Beogradu. Do sredine leta 1933 je bil zaprt Kreft v koncentracijskem taborišču v Dresdenu. V zaporu je zbral s tovariši gradivo, ki je govorilo o razmerah v taborišču. To gradivo se mu je ob izpustitvi posrečilo spraviti iz zapora. Tako je lahko po vrnitvi iz dresdenskega koncentracijskega taborišča v Jugoslavijo poskrbel, da je javnost zvedela vso resnico o Hitlerjevem fašizmu.

Svoje spominjanje nadaljuje Kreft z opisom delovanja pri »Ljudski pravici«, ki je postala množično glasilo Komunistične partije. Ko je izhajala »Ljudska pravica« v Ljubljani, je bil njen urednik in zato zelo doživeto opisuje dogodke v zvezi z njeno prepovedjo in široko akcijo zbiranja podpisov zoper to prepoved. Nato predstavi delovanje Komunistične partije za petomajske volitve leta 1935. Spregovori tudi o svojem spopadu s klerofašisti na shodu JRZ v Šentvidu leta 1936 in akciji slovenske ljudske fronte proti taboru JRZ v Mariboru, ki je bil istega leta. Posebej opozarja, da doslej ni obravnaval še noben zgodovinar te akcije slovenske ljudske fronte. Zatem preide na opis svoje udeležbe v španski državljanski vojni. V Španijo je odšel Kreft marca 1938. Po vrnitvi v Jugoslavijo leta 1939 je nadaljeval s partijskim delom. Opiše priprave za ponovno izhajanje »Ljudske pravice« in konec njenega legalnega izhajanja. Prikaže pa še delovanje Zveze delovnega ljudstva Slovenije.

Zelo pomembno in zanimivo je Kreftovo pričevanje o presenečenju v vrstah Komunistične partije in Zveze delovnega ljudstva Slovenije ob podpisu nenapadalnega pakta med Hitlerjevo Nemčijo in Sovjetsko zvezo ter dogodkih, ki so temu sledili — delitev Poljske med Nemčijo in Sovjetsko zvezo, sovjetsko-finska vojna in ustanovitev karelofinske republike. Kreft spominja na klerofašistično ofenzivo proti Komunistični partiji in Zvezi delovnega ljudstva Slovenije ob teh dogodkih. Ob tem predstavi osnutek programa Zveze delovnega ljudstva Slovenije, ki je krožil v tem času z naslovom »Kaj hočemo« po Sloveniji. Pojasni, da je bil ta osnutek dobra protiutež razpravi, ki so jo hoteli vsiliti klerikalci Komunistični partiji zaradi nemškosovjetskega nenapadalnega pakta, delitve Poljske in kasnejšega sovjetskega napada na Finsko.

Kreft opozarja, da so povzročili sodni proces v Moskvi, nenapadalni pakt med Hitlerjevo Nemčijo in Sovjetsko zvezo ter dogodki, ki so temu paktu

sledili na koncu tridesetih let, tudi nekatera razhajanja med člani KPS ter KPS in delom študentske levice. Objavlja nekatere dokumente, ki osvetljujejo ta razhajanja. Sodi, da so bila trenja in razprave značilne ne samo za druge marveč tudi za slovensko komunistično partijo v zadnjih letih pred drugo svetovno vojno. Poudari pa, da so se končala normalna predvojna trenja s toleranco in precejšnjo enotnostjo potem, ko so bili razčiščeni glavni problemi in so nastopila usodna leta 1941—1945.

Svojo prvo knjigo »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih« zaključuje Kreft z opisom dogodkov in svoje aktivnosti vse do napada sil osi in njihovih zaveznikov na Jugoslavijo. Spregovori o prvi partijski konferenci na Silvestrovo leta 1939 v Joštovem mlinu in svoji aretaciji v Skopju, kjer je bil v začetku leta 1940 na orožnih vajah. Aretiran je bil na pismeno zahtevo bana Natlačena. Od februarja 1940 je bil zaprt v taborišču Bileća. Kreft podaja zelo zanimiv opis razmer v tem taborišču. Potem nadaljuje s prikazovanjem svoje dejavnosti po vrnitvi iz Bileće julija 1940. Opozori tudi na ponovno izhajanje »Ljudske pravice« v začetku leta 1941. Na koncu nas seznanja, da se je tik pred napadom na Jugoslavijo v soglasju s Komunistično partijo odzval 4. aprila 1941 vojaškemu pozivu, ki ga je prejel za Skopje. Besedilo »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih« pa zaključuje z navajanjem iz nekaterih dokumentov KPJ, ki predstavljajo stališča KPJ o fašizmu in nacizmu ter jugoslovanski buržoazni vladi, ki se je vse bolj povezovala z nacisti in fašisti ter zapustila svoje dotedanje zahodne demokratskoimperialistične zaveznike.

Kreftovi »Spori in spopadi v spominih in dokumentih« zahtevajo zelo pazljivo branje, saj je besedilo kronološko, problemsko in vsebinsko velikokrat pretrgano. Avtor namreč precejkrat — še predno zaključuje opis in razmišljanje o enem dogodku ali problemu — prične prikazovati naslednjega. Zato mora slediti bralec hkrati večjemu številu dogodkov in problemov. K temu prispeva tudi svojstvena organiziranost besedila. Avtor ga je razdelil v zelo kratka poglavja. Vendar niso razvrščena ta poglavja na način, ki bi omogočal, da bi si sledili dogodki ali problemi v besedilu po časovnem, problemskem in vsebinskem zaporedju. Omenimo naj še, da pogrša bralec kazalo vsebine in kazalo oseb, ki jih omenja avtor v svojem delu.

Kljub tem pripombam pa naj zapišemo, da so Kreftovi »Spori in spopadi v spominih in dokumentih« zanimiva pripoved in sporočilo. Ne samo zato, ker spoznamo Kreftov prispevek v revolucionarnem delu KPS in njegovo bogato življenjsko pot. Pokažejo nam tudi, kako so se uresničevale zamisli Komunistične partije za pridobivanje širokih ljudskih množic in kakšno je bilo podrobno partijsko delo med množicami. Kreft nam predstavi tudi politični in osebni obraz nekaterih aktivistov iz predvojnih let, ki jih javnost — zunaj njihovega področja dela — še ni poznala. Seznanja pa nas še s svojimi stališči in pogledi na nekatere dogodke v zgodovini KPS, o katerih doslej ni pisal in jih še nismo poznali.

Jure Perovšek